

EVOLUȚIA OPINIEI PUBLICE ÎN PROBLEMA INSTITUIRII LIMBII DE STAT ÎN REPUBLICA MOLDOVA *

Pentru început vom încerca o analiză retrospectivă a evoluției opiniei publice în domeniul instituirii limbii de stat în Moldova de la Est de Prut.

Considerăm acest lucru oportun, dat fiind faptul că viziunea istorică a problemei abordate permite să evidențiem factorii ce au stimulat acest proces pe parcursul mai multor decenii, precum și pricinile de frinare a realizării acestei necesități strict firești, fiecărei etnii, care în fond a polarizat și interesele interetnice, și chiar în cadrul aceleiași grupări naționale. Problema în cauză este pe cât de actuală, pe atât și de tragică pentru românii de la Est de Prut.

Analiza retrospectivă a fenomenelor istorice la capitolul dat arată că pe teritoriul actual al Republicii Moldova procesul de instituire a limbii de stat își are începutul în îndepărtatul an 1917, când românii basarabeni și transnistreni s-au smuls din lanțurile Imperiului Rus și s-a pus capăt rusificării și deznaționalizării lor. Masivul de documente arhivistice inedite ce se păstrează în fondurile Arhivei Naționale și a filialei ei din orașul Tiraspol demonstrează elocvent că pe parcursul anilor 1917—1989 permanent a persistat problema limbii de stat a Republicii Moldova, — doar în diferite ipostaze și cu un grad inegal de realizare. În această perioadă, de mai bine de 70 ani, opinia publică în jurul problemei date a evoluat de asemenea, neuniform. Cu toate acestea considerăm utilă și necesară analiza retrospectivă propusă, rezultatele căreia în cazul publicității ar putea influența pozitiv asupra ameliorării relațiilor interetnice în țara noastră.

Problema instituirii limbii de stat în Moldova de la Est de Prut a parcurs câteva etape în timp și a cunoscut atât unele legități generale, precum și aspecte concrete specifice. O primă legitate constă în faptul că procesul dat a început în primăvara anului 1917 drept consecință a revoluției ruse. Caracteristică e și esența unică pentru întreg teritoriul de pe ambele maluri ale Nistrului, adică pentru Basarabia și Transnistria. De fapt, românii basarabeni s-au dovedit a fi mai activi în mișcarea națională de atunci.

În primăvara anului 1917 intelectualii Basarabiei au avansat ideea stabilirii limbii de stat, găsindu-și tot mai mulți promotori. Treptat, în jurul acestei probleme, în conștiința publică, se forma o opinie adecvată. Deosebit de clar ea a persistat la Congresul învățătorilor din Basarabia de la Chișinău din zilele de 25—28 mai 1917. Trebuie menționat și faptul

* Comunicare ținută la Reuniunea științifică internațională „*Relații interetnice — domeniu de cercetare științifică*”, Chișinău, 18—20 iunie 1992.

că și-a dat concursul personal la popularizarea acestei idei renumitul nostru poet-martir al neamului românesc Alexe Mateevici, care a susținut cu înflăcărare la congres repunerea limbii materne în toate drepturile ei firești și care, sub impresia profundă făcută în rezultatul dezbaterilor, a opiniei publice în general, a scris nemuritoarea odă „*Limba noastră*”.

Instituirea limbii de stat a devenit o problemă reală către sfârșitul anului, cind a fost constituită Republica Democrată Moldovenească. Problema în cauză se bucura de sprijin real printre intelectuali și forțele de bază ale mișcării naționale, opinia publică la acest nivel era pozitivă. Temeiul acestei argumentații constă în faptul că foarte curînd, doar la 5 februarie 1918 Parlamentul special a examinat chestiunea cu privire la limba de stat a Republicii Moldovenești. Opinia membrilor Sfatului Țării a fost pozitivă și la ședința în plen din acea zi a fost aleasă comisia pentru stabilirea limbii de stat în componența a 14 români și 7 reprezentanți ai minorităților naționale. Membri ai comisiei respective au devenit și doi deputați transnistrieni în Sfatul Țării — Vladimir Bogos și Ion Văluță¹.

Vom face de asemenea o remarcă: la acea etapă inițială limba de stat a Republicii Moldovenești se numea drept „limbă moldovenească”, fiind o manifestare a consecințelor rusificării de peste o sută de ani în cadrul Imperiului Rus. În esență, de fapt, era vorba de limba română.

Spre marele nostru regret, limba de stat n-a fost instituită pe întreg teritoriul din cauza acțiunilor ostile interne ale bolșevicilor și externe ale intervenționaliștilor austro-germani. Deoarece nu s-a produs fuzionarea celor două părți ale Moldovei de la Est de Prut limba română a căpătat statut juridic de limbă de stat și a funcționat pe teritoriul Basarabiei în anii 1918—1940 și 1941—1994.

Prezintă interes și faptul că problema examinată a prins rădăcini adînci în conștiința publică și a populației Transnistriei. Dar apăreau dificultăți de ordin obiectiv și în primul rînd datorită nivelului cultural extrem de scăzut al moldovenilor din stînga Nistrului. Conform Recensămîntului din 1897, doar 7% în gubernia Herson și 5% în gubernia Podolia se considerau știutori de carte, iar peste 92% și 95% respectiv — analabeți².

Cu toate acestea, la începutul anilor '20 din nou a apărut problema instituirii limbii de stat în județul Tiraspol³. A fost întreprinsă o încercare de a stabili în acest grad așa-numita, pe atunci, limbă moldovenească, chiar în grafia latină. Însă regimul totalitar comunist n-a permis realizarea acestei probleme.

Altă etapă constituie perioada funcționării limbilor în R.A.S.S.M. Considerăm că opinia publică în această problemă a evoluat relativ pozitiv, deoarece Constituția republicii autonome din stînga Nistrului determina juridic limba „moldovenească” drept limbă oficială împreună cu limbile rusă și ucraineană, deci erau 3 limbi oficiale. Desigur, că e clar ce reprezenta această limbă „nou născută” și care a fost starea ei adevărată. Însă formal se considera limbă oficială. Ba mai mult, în anii 1932—1938 ea era

¹ Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fondul 727, inv. 2, d. 21 (p. 2), f. 262.

² Vezi: V. Harea *Români de peste Nistru*, București, 1934, Fond 24, 25.

³ Vezi: „Cugetul”, Revistă de istorie și științe umanistice, 1991, Nr. 4, f. 25—26.

bazată pe grafie latină, fiind în fond niște manipulări mîrșave ale ideologiei bolșevice.

S-ar părea că în perioada postbelică s-a produs o ruptură în opinia publică din jurul problemei limbii de stat. Considerăm că aceasta era doar aspectul exterior al fenomenului, pe cînd cel interior, în esență, repunerea limbii române în toate drepturile — persista în conștiința oamenilor, mai ales a celor de cultură și artă, a tineretului studios. Astfel, opinia publică a chestiunii examinate se afla într-o formă specifică, ascunsă, fiind cauzată de represaliile regimului totalitar comunist.

Cerința restabilirii limbii de stat s-a manifestat în repetate rînduri și în anii '70 — începutul anilor '80. Exemple concrete sînt înaintarea problemei sub diferite forme și metode. Cele mai insistente erau încercările oamenilor de creație, a scriitorilor și în primul rînd, inimosul Ion Druță. Periodic ele izbucneau și în manifestările profesorilor și a studenților de la Universitatea din Chișinău, Institutele de Medicină și Politehnic. Dar de fiecare dată aveau loc represalii bestiale, jertfele cărora au fost d-nii Gheorghe Ghimpu, Nicolae Moroșanu etc.

În vara anului 1984 un grup de patrioți în frunte cu Vasile Vișcu, fiind pe atunci demnitar de stat — deținea postul de vicepreședinte al Guvernului Republicii Moldova — a pregătit o foaie-volantă ce conținea adresarea către popor de a-și cere drepturile sale, inclusiv și dreptul la restabilirea funcționării limbii materne⁴.

Această încercare îndrăzneată poate fi calificată ca o exprimare a opiniei publice a unor persoane oficiale din cadrul organelor de resort. Însă acest fenomen pozitiv a fost înăbușit cu cruzime de mașina administrativă de comandă.

Opinia publică în problema instituirii limbii de stat a Republicii Moldova a atins apogeul doar în urma realizării revendicărilor politice de la sfîrșitul anilor '80. Răspîndire largă, printre românii basarabeni, această cerință vitală a primit datorită constituirii în 1987 și activității patriotice a Cenaclului „Alexe Mateevici”, iar mai apoi a „Mișcării Democratice întru susținerea restructurării”, transformată în mai 1989 în Frontul Popular din Moldova. Și-a adus contribuția și Asociația „Ștefan cel Mare”, alte mișcări politice, care au organizat multiple mitinguri, demonstrații și manifestații de masă.

Confirmare a nivelului cel mai înalt al evoluției opiniei publice în problema vizată constituie convocarea simpozionului științific pe probleme lingvistice în cadrul Academiei de Științe, crearea Comisiei interdepartamentale în problema limbii de stat etc. Personal am avut posibilitatea să particip la peste o sută de întîlniri cu reprezentanții celor mai diverse pături sociale, la zeci de emisiuni televizate și radio, în cadrul cărora propagam și explicam proiectele de legi cu privire la limba de stat și grafia latină. Toate acestea mi-au permis să mă conving ce forță uriașă

⁴ „Moldova Suverană”, 1992, 19 mai.

reprezenta opinia publică în problema instituirii limbii române drept limbă de stat a Republicii Moldova.

În încheiere vom conchide că opinia publică în domeniul stabilirii limbii de stat, permanent a persistat în țara noastră, s-a manifestat în mod diferit și cu o intensitate, de asemenea diferită. Evoluția ei pe parcursul a mai bine de 70 ani a contribuit, poate, în măsura cea mai mare la adoptarea Limbii de Stat și restabilirii grafiei latine de la 31 august 1989. Evident că e necesară evoluția în continuare a opiniei publice pentru traducerea în viață a legilor respective în toate regiunile Republicii Moldova.

Prof. univ. dr. ALEXANDRU T. ROMAN